

SZAPPANOPERÁK CSALÁDKÉPE

Harkácsi Judit

2004. Családterápiás Vándorgyűlés Kecskemét

Elhangzott előadás rövidített változat/

Szappanoperák története

A szappanopera a kereskedelmi rádiózás terméke, mely a múlt század 30.-as éveiben indult útjára az Egyesült Államokban. Célközönsége a háziasszonyok voltak. Elnevezése tulajdonképpen gúnynév, mely egy mosószer reklámja kapcsán ragadt rá. Alapjellegzetességeiből több dolog megőrződött: alaptéma a személyes kapcsolatok, nyitott elbeszélő struktúra, domináns elem a párbeszéd. A műfaj a televízió térhódítása kapcsán elterjedt a világban, több ország készített nemzeti jellegű változatot, ebben a műfajban mára a dél-amerikai régió jár élen. Az USA-ban egy nap alatt 100 folytatásos sorozat nézhető a különböző csatornákon, 50 millió néző követi ezeket. Brazíliában napi 30 sorozatot néznek az emberek, van köztük olyan is, melynek történetét nézői levelek alapján írják. Az MTA Szociológiai Intézetének 2002 .-es felmérései alapján egy hét alatt 5 csatornán 52 sorozat ment a tavalyi évben.

Jellegzetes formái

A témával kapcsolatos irodalom elsősorban szociológiai, illetve filmesztétikai megközelítésű, az interneten talált irodalmakra szeretnék most hivatkozni, elsősorban Gayer Zoltán, Antalóczi Tímea és Szijártó Imre írásaira.

Két alapvető formája különíthető el, ezeken belül több variációval.

Az első a dél-amerikai típusú: „egy nagy mese, sok kis mellékszálal” – itt a főszereplő személyéből adódik egy alaprobléma, mely a sorozat végére valamilyen megoldást nyer. Határozott karakterek, egyfajta morális értékrend, titokzatos származás, végzetserű megjelöltség, végtelen gonoszság és bájos jóság, váratlanul felbukkanó segítő, egy nagy szerelem végighúzódása jellemzői ezeknek a történeteknek, melyek hasonlóságot mutatnak az ősi mítoszokkal, mondákkal, az archetipusok modern megjelenítői, nagy érzelmek bemutatását és átélését teszi lehetővé.

Második az un. „életmese” - itt nincs főprobléma és határozott végkifejlet, a szereplőket laza szál köti össze, közös ház vagy munkahely, sok kis történet alakul, melyek kapcsolódhatnak egymáshoz, különböző karakterek és értékrendek szerepelnek, nincs egységes morális értékrend. Ezek a történetek jobban hasonlítanak saját problémáinkhoz, életünkhöz.

Speciális eszközök, ismétlődő témák

A sorozatok általában nagyon hasonlítanak egymáshoz, szerkezetük hasonlít a mesék típusaihoz. Ez a hasonlóság azonban nem egyértelmű, közös jellemzőjük, hogy egyetemes problémákat vetnek fel, alakjaik típusokat, szélsőségeket képviselnek. A szappanoperáktól nem elringatást, megnyugtatót kap a felnőtt

néző, hanem feszültségeket, konfliktusokat, negatív érzelmeket. Nem adnak kielégítő választ a felvetett problémákra, hanem a variációk végtelenségét nyújtják a nézőknek. A problémák változatosságával fenntartják az érdeklődést, a témák egy része kapcsolatba hozható a nézők hétköznapi élethelyzeteivel, / szerelem, házasság, munka, tanulás, terhesség/, másrésztük teljesen eltér a hétköznapi realitástól / gyilkosság, bankrablás, zsarolás/

. Egy interakció-elemzésről szóló tanulmány megállapítja, hogy a leggyakoribb interakció a féltés, nyugtalanság, a beszélgetés és a megnyugtatás, ez azt jelzi, hogy a sorozatban a leggyakoribb az olyan szituáció volt, amelyet nagy feszültség jellemezett.

Mindegyik sorozatra jellemző, hogy egy adott család vagy közösség életébe varázsol bennünket, a külsőségek általában csillogóak, szép és gazdag emberek, gyönyörűen berendezett házak, jó autók. Az ábrázolás módja naturalisztikus, elbeszélő jellegű, sok párbeszéddel, közeli képekkel, arcokon kifejeződő érzelmek bemutatásával. Az általános emberi érzelmek bemutatása, és átélése a nézőkkel erőteljes. A problémákat túldramatizálják, az érzelmek felnagyítottak, túldimenzionáltak, sok bonyodalom, kevés főtéma a jellemző.. A hétköznapi élethez képest nincs üresjárat, mindig történik valami, gyakran extrém események/ börtön, baleset , súlyos betegségek, anyagi összeomlás, stb./ Ritkán jelennek meg társadalmi konfliktusok, az agresszió és a szexualitás ábrázolása csak jelzésértékű. A karakterek viszonyára az alá és fölérendeltség a jellemző.

Az idő a sorozatokban párhuzamos a valódi idővel, a végtelenbe nyúlik. Túlnyomórészt belső helyszíneken játszódnak, az örök jelenben. Nincs kapcsolódási pont reális eseményekhez, időpontokhoz, gyakran az sem derül ki, hogy a történet melyik évtizedben játszódik. Heti vagy napi ritmusban vetítik, a néző számára ez biztonságos kapcsolódást tesz lehetővé.

Szinte minden szappanoperában van egy olyan helyszín, legtöbbször ház, mely a szereplők életének központja és a cselekmény helyszíne, ugyanakkor mitikus tér is, dramaturgiai és földrajzi gyűjtőpont, lelki energiaközpont. Stabil elem, megjelenítésével és berendezésével az állandóságot képviseli.

Speciális témák:

Terhesség-anyaság-abortusz

Apaság kérdése-rejtélye

Egyének vagy a család eredete

Titok!

Karrier-vállalkozás-versengés

Társadalom viszonya a szappanoperákhoz

A magyar társadalom világviszonylatban élen áll a szappanoperák fogyasztása szempontjából, hazánkban a dél-amerikai sorozatok a legnépszerűbbek.

Bizonyos társadalmi csoportok, főleg az értelmiség körében megfigyelhető az a jelenség, hogy az ez iránti kérdések a nézőből elsősorban rejtőzködő, védekező énjét hozza elő, sokan szégyellik, titkolják, hogy ilyen filmeket néznek,

kifejezik, hogy tisztában vannak a műfajjal szemben megfogalmazott vádakkal, de mégis...

Bizonyos ifjúsági csoportoknál megfigyelhető volt, hogy a szappanoperákhoz fűződő viszony éppúgy identitáselemként működik, mint a mobiltelefon vagy az öltözködés.

Egy új szórakozási forma, hogy internetes csatornákon keresztül közösségek, főleg fiatalok szappanoperákat írnak.

Közszolgálati funkció - pszichés betegségek, traumák- terápiák szerepe

Sok esetben megfigyelhető, hogy a szappanoperák hordoznak közszolgálati funkciókat is, ráirányítják a nézők figyelmét bizonyos problémákra és azok megoldására. A pszichés rendellenességek / öngyilkossági kísérlet, traumák, abúzusok, szenvedélybetegségek, kapcsolati problémák/ előfordulása egy-egy sorozaton belül sokkal sűrűbb, mint a reális életben, ilyen módon ráirányítja a nézők figyelmét ezekre a nehezen kimondható problémákra, szocializál a szakszerű segítségkérés módjaira, ehhez pozitív mintát nyújt.

. Több sorozatban szerepel a pszichoterápia, elsősorban egyéni / analitikus vagy hipnózis formájában/, illetve önsegítő csoportok / AA/ formájában, érdekes módon a család-és párterápia ilyen módon való bemutatása nagyon ritka.

Nem felel meg a realitásnak és ilyen módon káros a nézőkre nézve az, hogy a pszichoterápiáknak a valóságnál sokkal gyorsabb eredményét mutatja, a sorozatokban néhány kezelés hatására rendeződnek szenvedélybetegségek, feldolgozódnak súlyos pszichotraumák. A szenvedélybetegségek esetén megfigyelhető, hogy a szereplők- a valósággal ellentétesen- szinte soha nem esnek vissza. Ez a megközelítés magában hordja a pszichoterápiás kezeléssel szembeni csodavárás és csalódás lehetőségét is.

Speciális módja a közszolgálatiságnak az a évekkel ezelőtt befejeződött magyar sorozat, mely átpolitizáltsága és állandó aktualizálása révén néha azt az érzést keltette, mintha a kormányzóvivő szólna hozzánk a szereplőkön keresztül.

Pozitívumok

- pihentet, relaxál, kikapcsol, szórakoztat
- szürke hétköznapi helyett fokozottabb érzelmek, érdekességek
- pótolja a valódi kapcsolatokat- pl. egyedülálló számára
- kapcsolatok katalizátora- közös élményanyag és utalásos rendszer
- problémamegoldás-saját életével való összehasonlítás, más megoldások
- mintanyújtás

hagyományos értékek- család, szeretet, érzelmek hangsúlyozása

Negatívumok

- túl színes történetek és szép személyek mellett saját életét szürkének érzi
- függőség, beszűkülés
- összetéveszti a realitással- pl. pénzgyűjtés Isaurának
- a néző fiktív szereplők életével foglalkozik a sajátja helyett
- túl könnyen megoldódó problémák- pszichés betegségek, anyagi gondok
- gyász hiánya, veszteségek feldolgozásának hiánya

- agresszorral való azonosulás- Jockey népszerűsége

3 különböző sorozat jellemzői, családképe

1. Dél-amerikai / P-P/

Egy összetartó család, mely egyben vállalkozás is. A generációk együtt élnek, a családi házban, mely az összetartó erőt jelképezi. A hierarchiaviszonyok tisztázottak, az idők tekintélye nem megkérdőjelezhető, a középső generáció felnőtt-és gyerekszerepben van egyszerre, leválás, függetlenedés, önálló életvitel nem cél és nem fantázia. A határok átjárhatóak, az alrendszer tisztázottak. Párbeszéd túlsúlyban, a kommunikáció lánc-szerűen terjed. Alapvető értékek konzervatívok: család, gyerekek, igaz szerelem beteljesülése. Negatív indulatok és az agresszió jelentéktelenebb helyzetekben kínálnak megoldást, az agresszió szégyenletes és tikolnivaló. A gyász, veszteség megnyilvánul, átélődik. Múltnak, titkoknak fontos szerepe van. Hagyományos nemi szerepek: férfi domináns, nők függő helyzetben. A család, bár folyamatosan az összeomlás szélén áll, mégis mindig együtt marad, függetlenül és éppen azért, mert állandóan kaotikus a helyzet, szereplői elviselhetetlen eseményeken mennek keresztül. A szenvedés nem következménye vagy jele az összeomlásnak, hanem éppen ez adja a mikrokörnyezet működésének értelmét és lehetőségét a fennmaradásra, amint az egyik családtag nehéz helyzetbe kerül, a másik automatikusan segítőtővé válik. Pozitív üzenete, hogy a család tagjai közösen rendelkeznek elég erőforrással ahhoz, hogy fennmaradjanak és a hagyományos családi értékek segítségével a jó győzzön, mint egy modern mesében.

Észak-Amerikai / MP/

Független fiatal felnőttek élnek együtt, egy házban. Fő konfliktusok a karrier és/vagy magánéleti boldogulás. Mindkettő egyformán fontos. Társadalmi különbségeket elmosódnak, fő üzenete, hogy bárki felemelkedhet, boldogulhat, de ennek ára van. Természetesen mindenki fiatal, szép és gazdag, divatos foglalkozások: reklám, orvos, divattervező. Mindenkinek az élete állandóan akcióban van, megjelennek extrémítások is. Az agresszió nyílt, társadalom előtt is vállalható és szélsőséges méreteket is ölthet / gyilkosság/. A szereplők könnyen regenerálódnak, a problémák hamar megoldódnak, teret adva újabb problémáknak. Gyász, veszteség nem jelenik meg, aki a sorozatból kikerül, megszűnik létezni a többiek számára. Gyakori téma a másság, deviancia. Kommunikáció nyílt, sok az akció.

Az eredeti családtól távol élő fiatalok számára szüleik csak ritkán, vagy utalás-szinten jelennek meg, minden esetben a család olyan probléma, trauma, nehézség, titok forrása, mely gátolja őket fejlődésükben, egyéni és hivatásbeli boldogulásukban. Üzenete, hogy az eredeti családdal való

konfliktusok következménye, hogy saját felnőtt életükben nehezen boldogulnak, a sok, rövid ideig tartó partnerkapcsolat nem lehet alapja egy saját családnak. Az eredeti család, az onnan hozott negatívumok gátolnak, erőforrásaik csak saját, belső képességeik, melyeken keresztül elérhető a sikeresség, önmegvalósítás.

Anyai szerepekben kifejezett kudarcok: abortuszok, meddőség, alkalmatlanság gyereknevelésre, anyaság passzív megélése, kudarcforrás, gyerekek és idősek nincsenek.

Magyar BK

Élet-mese jellegű, de az előző kettő keveréke, családok és egyben lakóközösség és közös vállalkozás is. Kétrétegű- nukleáris családokat magába foglal az „igazi, eredeti” család, mely biztonságot nyújt. Minden esemény ennek egyensúlyát billenti ki, / házasság, gyerekszülés, válás/, az állandóság / homeosztázis/ helyreállítása minden szereplő fontos feladata. Egy házban élnek, de külön lakásokban, energetikai és dramaturgiai központ a ház közös belső tere. A családi kapcsolatok ambivalensek gátolnak, de nem letehetőek, összetartanak. Az agresszió és a társadalmi szabályszegés erőteljesebben jelentkezik, de egy bizonyos határt nem lép át. Társadalmi különbségeket hangsúlyozza öltözék és lakberendezésbeli különbségekkel. A múlt és az eredeti család szerepe, hogy akkor alakultak ki az eltehetőetlen családi és baráti kapcsolatok / szülők nélkül, állami gondozásban/ jelenre és jövő orientált. „Serdülő” típusú családok, mindenki, gyerek-felnőtt egyaránt lázad, küzd a leválásért, függetlenségért, változó sikerrel. Az információ láncban terjed, párbeszédekben, a titkok hamar kipattannak. Kiemelt szerepe van a közös étkezéseknek. Fő célok: boldogság-üzleti sikeresség-önmegvalósítás. A koalíciók változóak, a határok elmosódtak, a generációs feszültségek kifejezettek. A gyerekek többsége serdülő. A gyász, veszteség megélődik, feldolgozódik. Mindenek fölött állnak a testvéri kötelek, az ettől való eltávolodás kudarccal jár. Körülírt, állandó karakterek: hatalomimádó, lelkiismeretes, fekete bárány, örök vesztes, anya, feleség, karrierista. Egyesek folyamatosan szabályszegő viselkedéssel érvényesülnek, mások a társadalmi-morális kontrollt képviselik. Pozitív üzenete, hogy hátrányos életkezdés esetén is saját képességeik és összetartásuk segítségével képesek együtt boldogulni.